

קריאת התורה ע"י קטן

תוכן

פתיחה

א. תקנת הקריאה בתורה

ב. קריאת קטן

ג. פסיקת הלכה

ד. הלכה למעשה

ה. יסוד המחלוקת:

חיוב דרבנן, קטן בדאורייתא,

חיוב קריאה או שמיעה, חובת היחיד או הציבור

פתיחה

נשאלתי ע"י החייל היקר אלישיב הי"ו:

לבן שלנו יש בר מצוה עוד שלשה שבועות, מטעמי נוחות הזמנו את כל המשפחה למסיבה ביום חמישי בבוקר, ותכננו שהילד יעלה לתורה ויקרא את הפרשה.

דא עקא, התברר שהילד בר מצוה רק בשבת, האם בכל אופן יוכל לעלות ולקרוא ביום חמישי?

את השאלה קיבלתי בתחילת המלחמה בהיותי במילואים ולא הספקתי לעיין בה כראוי, שאלתי כמה תלמידי חכמים וכל אחד נתן תשובה אחרת.

בס"ד, לקראת פרשת בשלח עיינתי בסוגיא, והנה היא מבוארת לפנינו.

א. תקנת הקריאה בתורה

הגמרא בבבא קמא (פב.) עוסקת בתקנת קריאת התורה:

ושיהו קוראין בשני ובחמישי - עזרא תיקן, והא מעיקרא הוה מיתקנא?

דתניא: וילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים - דורשי רשומות אמרו: אין מים אלא תורה, שנאמר: הוי כל צמא לכו למים, כיון שהלכו שלשת ימים בלא תורה נלאו, עמדו נביאים שביניהם

ותיקנו להם שיהו קורין בשבת ומפסיקין באחד בשבת, וקורין בשני ומפסיקין שלישי ורביעי, וקורין בחמישי ומפסיקין ערב שבת, כדי שלא ילינו ג' ימים בלא תורה?

מעיקרא תקנו חד גברא תלתא פסוקי, אי נמי תלתא גברי תלתא פסוקי, כנגד כהנים לויים וישראלים, אתא הוא תיקן תלתא גברי ועשרה פסוקי, כנגד עשרה בטלנין.

דורשי רשומות – מקראות, למדו מהפסוקים שבפרשתנו שישאל הלכו ג' ימים בלי תורה ונלאו, ולכן תקנו להם נביאים- משה ואהרן לקרוא בתורה בשני וחמישי ובשבת, שלא יהיו ג' ימים בלא תורה.

ומכאן הקשתה הגמרא על אחת מתקנות עזרא לקרוא בתורה בשני וחמישי, הרי זוהי תקנה קדומה מפרשת בשלח, ואיננה המצאה של עזרא הסופר.

מסקנת הסוגיא שאכן מימי קדם היו קוראים בשני וחמישי, אך רק ג' פסוקים, עזרא הוסיף ותיקן שיקראו ג' גברי י' פסוקים.

וצריך להבין כיצד דרשו חז"ל שהלכו ג' ימים ללא תורה, הרי בפסוק כתוב שלא מצאו מים?

ולשם כך נענין בפרשת בשלח (שמות פרק טו):

(כב) וַיִּסַּע מֹשֶׁה אֶת יִשְׂרָאֵל מִיַּם סוּף וַיֵּצְאוּ אֶל מִדְבַּר שׁוּר וַיֵּלְכוּ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בְּמִדְבַּר וְלֹא מָצְאוּ מַיִם:
 (כג) וַיָּבֹאוּ מִרְתֵּה וְלֹא יָכְלוּ לְשַׁתֵּת מַיִם מִמֶּנָּה כִּי מָרִים הֵם עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ מֶרֶה: (כד) וַיֵּלְנוּ הָעָם עַל מֹשֶׁה לֵּאמֹר מַה נִּשְׁתָּה: (כה) וַיִּצְעַק אֶל ה' וַיֹּרְהוּ ה' עַץ וַיִּשְׁלַף אֶל הַמַּיִם וַיִּמְתְּקוּ הַמַּיִם שֵׁם לוֹ חַק וַיִּמְשַׁפֵּט וְשֵׁם נְסָהוּ: (כו) וַיֹּאמֶר אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע לְקוֹל ה' אֱלֹהֶיךָ וְהִיָּשֵׁר בְּעֵינֶיךָ תַעֲשֶׂה וְהִאֲזַנְתָּ לְמִצְוֹתַי וְשָׁמַרְתָּ כָּל חֻקָּיו כָּל הַמִּצְוָה אֲשֶׁר שָׁמַתִּי בְּמִצְרַיִם לֹא אֲשִׁים עֲלֶיךָ כִּי אֲנִי ה' רַפָּאָד:

וביאר הגרי"מ פיינשטיין (ישורון יד) דאם העם צמא ומבקשים וצועקים מים, אות הוא שחסר להם תורה, כי מי שיש לו תורה לא חסר לו כל טוב, ואין לו צורך לצעוק הבה לנו מים, וכמו שנאמר "דורשי ד' - לא יחסרו כל טוב".

ונראה כוונתו שהצעקה למים מבטאת מחסור פנימי עמוק בנפש, ואדם שמשהו חסר לו מבפנים לא תמיד מזהה זאת ומנסה לכסות על צורך זה באמצעים גשמיים, אכן, העם צעק למים, אבל הקב"ה זיהה שהמחסור היה בתורה.

וכע"ז מצאנו גם בפרשת המתאוננים, העם רצה בשר, אבל הקב"ה נתן להם גם שליו וגם האצלת רוח על ע' זקנים. ושמעתי מהגר"י שפירא, שצעקה לבשר מכסה על מחסור נפשי עמוק בתורה, ולכן הקב"ה נתן להם ע' זקנים שיעסקו וילדמו את העם תורה.

המהרש"א מצא לכך מקור בפסוקים עצמם:

וילכו ג' ימים כו' אין מים אלא תורה כו' דרשינן ליה משום דמה ענין שם שם לו חק וגוי' ויאמר אם שמוע וגוי' לענין שהלכו ג' ימים ולא מצאו מים וע"כ דרשו שהלכו ג' ימים בלא תורה ונתחזק להם ביטול התורה והיו נלאין לשתות מי התורה כי היו מרים להם כנאמר אם תעזבני יום וכו' עד שהורה להם ה' עץ וגוי' שהתורה היא עץ חיים למחזיקים בה והחזקה הוא בכל דבר בג' פעמים וע"כ בהפך זה קאמר שלא יתחזק להן חזקת לינה ג' ימים בלא תורה...

הקב"ה לא רק נתן להם מים, אלא גם חק ומשפט, מה הקשר?

אלא ודאי שצמא זה לא היה גשמי בלבד, אלא עמד מאחוריו צמא רוחני ולכן משה נתן לישראל מקצת מצוות במרה: שבת, דינין, כבוד או"א ופרה אדומה, ועוד.

וכן מפורש בפסוק הבא: 'אם שמוע תשמע לקול ה'... והאזנת למצוותיו ושמרת כל חוקיו', ומבואר שהקב"ה נתן להם תורה ומצוות ומוכח שהצמא היה לתורה ולא רק למים גשמיים בלבד.

המהרש"א ממשיך ומסביר את הפסוקים על דרך זו, המים היו מרים מכיון שהתרחקו מהתורה ג' ימים, ואז הקב"ה הורה להם עץ, כלומר נתן להם תורה שהיא עץ חיים, וענין ג' ימים הוא בבחינת חזקה שלילית, שאם לא למד ג' ימים התנתק מהתורה בצורה קבועה, ויש לו חזקה לביטול תורה.

ב. קריאת קטן

האם קטן יכול לעלות לתורה? האם הוא יכול להיות הבעל קורא?

המשנה **במגילה** (כד.) אומרת :

המפטיר בנביא הוא פורס על שמע, והוא עובר לפני התיבה...

ואם היה קטן - אביו או רבו עוברין על ידו.

קטן קורא בתורה ומתרגם, אבל אינו פורס על שמע ואינו עובר לפני התיבה.

מבואר במשנה שקטן יכול לעלות למפטיר ולקרוא הפטרה, אך אינו יכול להיות חזן בשחרית או במוסף, ולכן אם קרא הפטרה, אביו או רבו עוברים לפני התיבה.

וצריך להבין מדוע להיות ש"ץ- אין הקטן כשר, אבל להיות בעל קורא של הפטרה – כשר?

בכל אופן מבואר שקטן עולה לתורה, וא"כ יש להקשות מה חידשה המשנה הבאה 'קטן קורא בתורה',

ומכאן למד **הטורי אבן** :

קטן קורא בתורה. נ"ל כדי נסבא דהא קתני רישא ואם היה קטן המפטיר אביו וכו'!...

איכא למימר דמהתם ה"א דדווקא למפטיר עולה... אבל לא לאחד משאר קרואים, קמ"ל דקורא

בתורה בכל ענין.

מראשית המשנה אפשר להבין שקטן כשר רק למפטיר, ולכן המשנה ממשיכה דקטן קורא בתורה כפשוטו ולא רק מפטיר.

אבל **הרמב"ם בפיה"מ כתב** :

אם היה המפטיר בנביא קטן שאי אפשר לו לעבור לפני התיבה עד שיתמלא זקנו, עומד אביו או רבו

לדברים אלו, וכאלו הוא עצמו הפטיר בנביא, לפי שהוא ותלמידו או בנו שוים.

קטן קורא בתורה- אמר אחד מן הגאונים האחרונים שזה אחר השלישי.

וכך הביאו עוד בשם ר' נתן גאון דאין קטן עולה אלא כמוסיף ולא בשלושת העולים הראשונים.

יתכן והמקור לכך מדברי **הברייתא במגילה** (כג.) :

ת"ר : הכל עולין למנין שבעה, ואפילו קטן ואפילו אשה.

אבל אמרו חכמים אשה לא תקרא, מפני כבוד צבור.

והסתפק **התורי"ד** בהבנת הצרוף למנין שבעה :

ת"ר, הכל עולין למניין שבעה, אפי' אשה אפי' קטן, אבל אמרו חכמים אשה לא תקרא בתורה משום

כבוד ציבור. הכא משמע דדוקא לעניין שבעה דנפישי גברי עולה הקטן, אבל שלשה וארבעה לא, ממאי

דתנן לקמן קטן קורא בתורה דווקא להשלים לשבעה קאמר, ומה שסתמה המשנה פירשה בברייתא.

אי נמי יש לומר דלאו דווקא שבעה, אלא הכי קאמר גם הקטן עולה מן המניין ואף על גב דלאו בר

חיובא, ונקט לך שבעה והוא הדין לכולהו, וזהו ששינוי קטן קורא בתורה.

במהדו"ק דייק דדוקא לשביעי קטן מצטרף, אבל אח"כ כתב אפשרות שעולה לכל העליות ושביעי לאו

דווקא. וניתן לומר ששביעי רבותא קמ"ל כדברי **האור זרוע** (א, תשנב) :

קטן עולה אף למנין שלשה, ומה שתפסה הברייתא למנין שבעה, הוא לרבותא, שלא תאמר הואיל

וכבוד שבת חמור ביותר, ועוד, שיש כנופיא של קהל גדול הבא לבית הכנסת בשבת, אין כבוד הצבור

להעלות קטן לספר תורה, קא משמע לן שמותר. ומכל שכן בשני וחמישי שאין כל כך צבור גדול בבית

הכנסת, שהרבה טרודים במלאכתם, שבודאי שמותר לקטן לעלות למנין שלשה.

מדברי שאר הראשונים מבואר שקטן עולה, **הר"ן כתב** :

הכל עולין...- פי' עולין להשלים קאמר, ולא שיהו כולם קטנים ולא נשים דכיון דלאו בני חיובא נינהו לא מפקי לגמרי.

ולפום עיקר דינא נמי שאינו מברך אלא הפותח והחותם אשה וקטן אין קורין ראשון ולא אחרון משום ברכה לפי שא"א לקורין האחרים שיצאו בברכתם. ומיהו השתא דתקון רבנן שיברכו כולם, אשה וקטן קורין אפי' ראשון ואחרון וכיון דקורין ודאי מברכין מידי דהוה אקטן דמפטיר בנביא ומברך ברכת הפטרה.

הר"ן העלה את הבעיה, כיצד קטן שאינו בר חיובא יכול להוציא את הציבור שהם גדולים ובני חיובא? הר"ן למד שקטן עולה וקורא אך צריך שיהיו גם גדולים שיעלו, וצ"ב כיצד זה מועיל.

בכל אופן הר"ן המשיך וכתב שבזמן שהיו מברכים רק לפני הקריאה ולאחריה, קטן לא היה עולה ראשון או אחרון דאין ברכתו יכולה להוציא ידי חובה את שאר העולים הגדולים.

ומבואר שלא קשיא ליה כלל מהציבור אלא רק מהעולים ואין כל חסרון בקריאתו אלא בברכתו בלבד. למסקנה כתב הר"ן, כיון שהיום כל אחד מברך לעצמו יכול קטן לעלות לכל אחת מהעליות.

המאירי כתב:

הכל עולין למנין שבעה או לאיזה מנין של קריאת התורה ואפי' אשה ואפילו קטן אבל אמרו חז"ל אשה לא תקרא בתורה מפני כבוד הציבור יש מי שאומר שמ"מ צריך בכל קריאה קורא אחד גדול והואיל וקרא אחד כבר נשלמה תקנת משה רבינו ואין כאן עוד קריאה אלא מתקנת עזרא שלא היה מנין הקוראים מתקנת משה רבינו אלא גוף הקריאה לבד ויכול להשלים הקריאה על ידי אשה או קטן אבל לא שתעשה כל הקריאה ע"י אשה וקטן.

ויש מי שמפרש שלא נאמרו הדברים אלא בזמן שהיו קוראין אמצעיים בלא ברכה ואשה יכולה לקרות באמצע אבל עכשיו שכלן מברכין אין אשה קוראה כלל וכן הדין נותן שהרי היאך תברך והיא פטורה? ומ"מ קטן מברך הואיל ויש לו שייכות בתלמוד תורה ושאר חכמים מצווין ללמוד.

במהלך הראשון חילק המאירי בין תקנת משה רבנו- עולה ראשון, והוא צריך להיות כשר כדינא דתקנת משה רבנו, אבל שאר עולים סגי בקטן דהוי תקנת עזרא בלבד.

ויש לעיין מה החילוק בין התקנות לענין קטן, דלכאורה תרוייהו תקנות חכמים ומאי אולמיה האי מהאי.

ויתכן דתקנת משה רבנו נחשבת כדאורייתא, ולכן קטן פסול לה, אבל תקנת עזרא מדרבנן וקטן כשר דרבנן, או משום שלעולם קטן החייב מדרבנן יכול להוציא במצוה דרבנן כדברי תוס' ברי"ה לג: או שעזרא הקל בתקנתו להעלות גם קטן.

במהלך השני כתב המאירי שלאשה יש בעיה לברך על התורה, דאינה מצווה בלימוד תורה, ומשמע שלמד דברכת העולה לתורה היא ברכת המצוות על התורה¹, ובכל אופן קטן יכול לברך כיון שיש לו שייכות ללימוד תורה, שאחרים מצווים ללמוד- 'ושנתם לבניך' 'ולמדתם אותם את בניכם'.

ומבואר גם בדבריו דאין שום בעיה לאשה וקטן לקרוא בתורה, כל הבעיה היא שאשה לא יכולה לברך בעצמה.

¹ ועיין בשיעורים בענין ברכת התורה שהשו"ע פסק שנשים מברכות ברכות התורה, והגר"א באר מדין אינו מצווה ועושה, הגר"ח והמנ"ח הסבירו שהתורה זוקקת ברכה וכעין ברכת הנהנין ולפי ר"ת לא קשיא דהוי ברכת השבת ולא ברכת המצוות.

ג. פסיקת הלכה

למרות שהרמב"ם הזכיר את דברי הגאון בפירוש המשנה, **בהלכות תפילה** (פרק יב) כתב:

טז. כמה הן הקוראין? בשבת בשחרית קוראין שבעה, וביוה"כ ששה, ובימים טובים חמשה... בשני ובחמישי של כל השנה ובחנוכה ובפורים בשחרית ובימי התענית בשחרית ובמנחה קורין שלשה אין פוחתין ממנין זה ואין מוסיפין עליהן.

יז. אשה לא תקרא בציבור מפני כבוד הציבור, קטן היודע לקרות ויודע למי מברכין עולה ממנין הקוראים, וכן מפטיר עולה מהמנין שהרי הוא קורא בתורה.

הרמב"ם כתב את סדר העולים בכל ימות השנה, החל משבת דרך ימים טובים עד שני וחמישי ותעניות, וסיים שעל מספר זה אין להוסיף וממנו אין לפחות, ועל כך כתב שקטן עולה למנין הקוראים, ומשמע להדיא שבכל אותם זמנים כולל שני וחמישי קטן קורא בתורה ונחשב ממנין העולים,

וכבר עמד על כך **השושנים לדוד** (על המשנה שם):

הר"ב ד"ה קטן וכו' דוקא משלישי וכו'. כ"כ הרמב"ם בפירושו.

אבל בחיבורו נראה שחזר בו, דסתם וכתב דקטן עולה ממנין הקוראים משמע בין בשבת בין בחול. ע"ש.

הבית יוסף (או"ח רפב) הביא מחלוקת האם קטן עולה למנין שלשה:

כתב הר"ד אבודרהם עיר שכולה כהנים, אם יש שם נשים או קטנים דכהן קורא פעמים ושוב יקראו נשים או קטנים שהכל משלימין למנין ז', וכן כתב רבינו ירוחם. ובסימן קל"ה כתבתי בשם הרוקח שאין קטן מצטרף לג', ולפי דבריו נראה דלשבעה נמי אינו עולה אלא אחר שקראו ג'. והר"ן כתב...

הב"י הביא מחלוקת בין האבודרהם ור' ירוחם הסוברים שבעיר של כהנים, יעלה קטן ישראל שלישי, ובין הרוקח הסובר שקטן עולה רק למנין שבעה ולא למנין שלשה, וסיים הב"י בדברי הר"ן הנ"ל מהם מוכח שקטן עולה אפילו ראשון בזמן הזה שכל אחד מברך לעצמו.

ומשמע שמסקנת הב"י היא שאין לחלק בין שלשה לשבעה ולעולם קטן עולה, וכך נראה גם בדברי **השו"ע** (רפב, ג):

הכל עולים למנין שבעה, אפילו אשה וקטן... אבל אמרו חכמים: אשה לא תקרא בצבור מפני כבוד הצבור.

רמ"א: ואלו דוקא מצטרפים למנין הקוראים, אבל לא שיהיו כולם נשים או קטנים (ר"ן וריב"ש).

השו"ע כתב את דברי הברייתא ולא חלק בין שלושה לשבעה, ואם אכן היה סובר כרוקח היה צריך להזהיר ולהגביל את עליית הקטן לשבת ושבעה קוראים בלבד.

הרמ"א הביא את דברי הר"ן שקטנים מצטרפים, אך אינם כל העולים, וכפי שראינו לעיל בדברי הר"ן, קטן יכול לעלות אפילו ראשון.

אבל **המגן אברהם** כתב:

ה. למנין ז' - אבל לא למנין שלשה [ע"ש]:

ו. וקטן. אבל להיות הוא מקרא אינו יכול עד שיביא ב' שערות.

אם אין שם כהן אלא קטן קוראין אותו אבל בלוי אני מסופק אם יקראו לכהן פעמים.

ורדב"ז כי דאין קורין לכהן קטן למנין ג' אבל קורין למנין ז' (כ"ה ס"י קל"ה)
 ולי"ג דמ"ע דוקדשתו לא נאמר על כהן קטן דהא כתיב כי את לחם אלהיך הוא מקריב וקטן לאו בר
 עבודה הוא.
 והאידינא לא נהיגי לקרות קטן אלא למפטיר, ומצאתי בריב"ש (שכא) בשם רש"י דמ"ש בגמ' הכל
 עולין וכו' היינו דוקא למפטיר וכ"מ בהג"מ ובב"י סס"י קל"ה בשם הרוקח.
 ומיהו משמע דלאחר שנשלם מנין הקרואים מותר לקרותו ואין נוהגין כן.
 המג"א הביא את הע"ש שפסק דאין קטן עולה אלא למנין שבעה בלבד, והוסיף והחמיר לפסול קטן
 להיות בעל קורא.
 והמשיך המג"א ודן במקום שאין כהן אלא קטן, האם יעלה ראשון, ובמהרי"ט כתב שיעלה ראשון
 וברדב"ז כתב שרק בשבת שעולה למנין שבעה יכול לעלות ראשון.
 המג"א עצמו טען שאין מצוות וקדשתו לכהן קטן, וקטן עולה רק מפטיר בלבד ולא בתוך שבעת
 העולים וכיום לא נהגו להעלות קטן כלל.
המשנה ברורה קיבל את דברי המג"א:
 (יא) למנין שבעה - אבל לא למנין שלשה [מ"א] ובע"ש כתב דה"ה למנין דה"ו שיש בר"ח ויו"ט ויוה"כ
 אין עולה.
 (יג) שידוע למי מברכין - ומ"מ אין יכול להיות מקרא את העולים... וכל הצבור יהיו יוצאים ידי חובתן
בשמיעה ממנו עד שיביא שתי שערות.
 ובכך סתם לכאורה את הגולל על עליית קטנים אשכנזים לתורה.
 ונעיין בדברי המג"א שורשם וענפיהם.
 המג"א הסתמך על דברי **העולת שבת**, וז"ל:
 הכל עולין למנין שבעה אפילו אשה וקטן. דוקא למנין שבעה עולין, אבל ביום טוב ובשאר ימים שעולין
 הם פחות משבעה אין אשה וקטן מצטרפין.²
 ומדברי הרמב"ם (הלכות תפלה) משמע קצת דאין לחלק. ועיין מ"ש [הרמב"ם] בפירוש המשנה.
 וכן הסכימו כל האחרונים דוקא למנין שבעה אשה וקטן מצטרפין אבל לא לפחות. וכן כתוב בתשובות
 מהרי"ט ח"א ס"י קמה]... כתב בתשובות כ"י דוקא למנין שבעה מצטרף, אבל להיות הוא מקרא אינו
 יכול עד שיהיה בן י"ג שנה ויביא שתי שערות.
 כתב הרדב"ז [ח"א ס"י תקסו] כיון דקי"ל דקטן עולה למנין שבעה, אם יש כהן קטן בבית הכנסת עולה
 ראשון אם אין שם תלמיד חכם, אבל אם תלמיד חכם שם התלמיד חכם קודם, ומשמע שם דוקא
 בשקורין שבעה אבל בפחות אין הקטן עולה אפילו אין שם כהן אלא הקטן, ובתשובות מהרי"ט כתב
 דקטן עולה ראשון אם אין שם כהן גדול...
 העולת שבת בנה את חידושו על דברי הרמב"ם בפיה"מ אע"פ שכתב בעצמו שהרמב"ם בהלכות לא
 חילק בין שלשה לשבעה, ומשמע שקטן עולה תמיד.
 הע"ש כתב שכל האחרונים הסכימו שקטן עולה רק למנין שבעה והפנה למהרי"ט.

² יש להעיר שברמב"ם פיה"מ כתוב שקטן יעלה אחרי שלשה, ומשמע שכשר לרביעי והלאה, דלא כדברי הע"ש.

קריאת התורה ע"י קטן

ויש להעיר, שאין הדבר מוסכם כלל באחרונים, ואדרבא, בדברי הראשונים שהבאנו לעיל מפורש שקטן עולה תמיד, ומה שהפנה למהרי"ט, אדרבא, במהרי"ט עצמו מפורש שקטן עולה תמיד, שהרי פסק שאם אין כהן גדול- קטן עולה ראשון.

לענין בעל קורא הביא הע"ש תשובת כ"י שקטן אינו יכול להקריא, וכבר תמה הפמ"ג (מש"ז ג) על דברים אלו:

כל השנה קורא קטן שעדיין לא הביא ב' שערות יכול לקרות להעולים כמנהגינו ויוצאין בשמיעתו השומעים, דתיקון נביאים שיקראו בתורה, ואתי דרבנן מפיך דרבנן, שהרי קטן עולה למנין שבעה, ובימי הש"ס היה הקטן עולה וקורא בעצמו... ואם אין נמצא יודע להקרות כי אם קטן צריך עיון, די"ל מוטב שיקרא מלהתבטל לגמרי, וצ"ע.

הט"ז כתב במפורש שקטן עולה וקורא ומוציא את הציבור, דקריאת התורה דרבנן וקטן דרבנן מוציא קריאה דרבנן ע"פ תוס' בר"ה (לג:), והקשה על המג"א כיצד יתכן שקטן אינו יכול לקרוא, הרי בזמן המשנה העולה היה קורא, וכיון שקטן עולה למנין שבעה ודאי קורא?

ולכן הפמ"ג פקפק בדברי המג"א וכתב שבמקום שתתבטל הקריאה, מוטב לתת לקטן לקרוא.

בשער הציון עמד על קושיה זו:

עיינ בפרי מגדים שהקשה דהא איתא במשנה דקטן קורא בתורה, והיינו מסתמא דהוא עצמו יכול לקרות הפרשה שלו, ואמאי אסרו להיות מקרא, ולפיכך מפקפק הפרי מגדים בעצם דין הזה. ולעניות דעתי לא קשה מידי, דהתם אצטרופי בעלמא שהקלו להשלים למנין ז' לעלות לתורה, הקלו גם כן שיכול לקרות, מה שאין כן בזה, להיות מקרא הקטן לכל הפרשיות לפני העולים אסור כמו שאסור שיהיו כל העולים קטנים, ומכל מקום העתקתי את הספק שלו בפנים, כי גם דין זה שהעתיק הרמ"א בשם הר"ן והריב"ש אינו דין ברור.

ע"פ סברת הר"ן קטן יכול להצטרף לקריאה, אך אינו יכול לעלות לכל העליות, וה"ה שאינו יכול לקרוא בשביל אחרים דקטן רק משלים ואינו עיקר הקריאה.

עם זאת, **המשנ"ב** קיבל את הערת הפמ"ג ולכן בסיום דבריו במשנ"ב (שם) כתב:

ומ"מ כשאין שם קורא אחר ותתבטל הקריאה לגמרי מסתפק הפמ"ג דאפשר דיש להקל באופן זה אפילו אם לא הביא עדיין שתי שערות וכן בדה"ח בהלכות קה"ת מיקל ג"כ בשעת הדחק:

בשעת הדחק יש להתיר לקטן לקרוא.

ד. הלכה למעשה

האגרות משה (ב, עב) עסק בקטן הרוצה לקרוא בתורה, וז"ל:

טעו בזמן היותו בן י"ג שנה ולמדוהו לקרא הסדרא דשבת הקודם אם יש להקל שיהיה מקרא בצבור?

והביא את דברי המג"א שאסר על קטן לקרוא, והביא את הפמ"ג שהוכיח שקטן יכול לקרוא ולבסוף חידש:

נחשב שהעולה המברך הוא הקורא המשמיע להצבור, והוא מדין שליחות דהמקרא הוא שלוחו להשמיע לצבור.

וכיון שהוא מדין שליחות אין קטן יכול להקריא לעולין האחרים משום שקטן לא נעשה שליח שאינו בדין שליחות... ולכן אף שקטן כשעולה בעצמו יכול לקרא פרשתו בעצמו ויוצאין בזה הצבור, מ"מ להיות מקרא לקרואים אחרים אינו יכול.

וכן לא יוכל קורא גדול לקרא עבור קטן העולה שקטן אינו בדין שליחות גם לעשות שליח עבורו... ולכן אף בשעה"ד אין להקל...

אבל מ"מ לדינא אם הוא צער גדול להבר מצוה ומשפחתו ורוצה כתר"ה להקל כהפמ"ג ודעימיה אין למחות בידו.

אך בתוס' ר"ה דף ל"ג משמע שקטן שעולה למנין ז' הוא מחמת שיכול להוציא אחרים במצוה דרבנן... קטן ודאי שהיה עולה וקורא בימי המשנה, אך בימינו שהבעל קורא מוציא את העולה מדין שליחות יש בעיה, דקטן אינו נעשה שליח, וא"כ קטן יכול לעלות ולקורא לעצמו אך אינו יכול לקרוא לאחרים וגם אחרים לא יכולים לקרוא בשבילו.

לפי"ז אפשר היה להעלות קטן ולתת לו לקרוא את עלייתו בלבד, אך לעלות בלי לקרוא, או לקרוא בלי לעלות- הרי הוא פסול לגמרי. ובכל אופן סיים האג"מ שמי שירצה לסמוך על הפמ"ג אין מוחים בידו.

ביחיה דעת (ב, טו) עסק בשאלה דידן :

שאלה : נער שמניח תפילין ימים מספר לפני מלאת לו שלש עשרה שנה, והולך עם הוריו לבית הכנסת בטקס חגיגי, ביום שני או ביום חמישי בשבת, בקול רנה ותודה המון חוגג, האם מותר לו לעלות ולקרות בתורה?

אף שהמגן אברהם והעולת שבת (סימן רפב) כתבו כדברי הכנסת הגדולה שאין קטן עולה למנין שלשה, נראה שהעיקר להלכה להקל כדעת רוב הפוסקים ומרן...

אף על פי שיש מחלוקת אם קטן עולה למנין שלשה, אם הקטן נתחנך במצות תפילין, יכולים לסמוך על המקילים שסוברים שעולה אף למנין שלשה. וכן נעשה הלכה למעשה. ע"כ. וכן עיקר להלכה ולמעשה.

למרות דברי המג"א והמשנ"ב, רוב הראשונים והאחרונים סברו שקטן עולה לכל קריאה בתורה כפשט הסוגיא וכן עיקר למעשה.

ויש להוסיף, כיון שברמב"ם מבואר כמעט להדיא שקטן עולה למנין שלושה, והשו"ע לא חלק, והרמ"א סבר כר"ן בו מפורש שקטן עולה אפילו ראשון, יש להתיר לקטן בשעת הדחק לעלות ולקרוא, ואין לחוש לדברי המג"א והע"ש, וכך הורה לי למעשה הרב יעקב אריאל שליט"א.

ה. יסוד המחלוקת

עדיין נותר לנו להבין את שורש המחלוקת בין המג"א והמשנ"ב לראשונים. והנה מבואר במשנ"ב שסבר שהקטן צריך להוציא בקריאתו את השומעים, וזהו דבר תמוה וקשה שקטן שאינו בר חיובא יוציא את הציבור כפי שהעיר הר"ן בראשית דבריו. ולכן המג"א דחה הלכה זו והרחיק את הקטן מכל עלייה ומכל קריאה בתורה, שהרי אינו בר חיובא וכיצד יוציא את הרבים.

אך מכיון שמבואר במשניות ובסוגיות שקטן עולה וקורא בתורה, מוטל עלינו להסביר זאת, וניתן ללכת בכמה כיוונים :

קריאת התורה ע"י קטן

1. חיוב דרבנן- הפמ"ג הביא את דברי תוס' בר"ה (לג.) שבדרבנן קטן המחוייב מדרבנן יכול להוציא. אך דבר זה הוא חידוש שאינו מוסכם אף בשיטת תוס' דכתבו (מגילה יט: ד"ה ורבי יהודה) דאין תרי דרבנן מוציא חד דרבנן לענין קריאת מגילה.

2. קטן בדאורייתא- בדברי המאירי לעיל נראה שקטן נחשב בר חיובא לענין לימוד תורה, וביאור הדבר דאע"פ שאינו חייב במצוות ואף חינוכו לקיום מצוות הוא מדרבנן בלבד, אך לענין לימוד תורה מצווה האב ללמדו תורה 'ושננתם לבניך' ולמדתם אותם את בניכם', ולכן לענין קריאה בתורה קטן חשיב בר חיובא ממש כגדול.

אין חיוב גמור- עוד י"ל שקטן אכן אינו בר חיובא, אך קריאת התורה עצמה אינה חיוב גמור. וניתן ללכת בשני כיוונים:

3. חיוב קריאה או שמיעה

הגר"י ענגיל חקר **בציונים לתורה** (כלל ט'): :

נסתפקתי מצות קריאת התורה מה עניינה אם החיוב הוא אך השמיעה לדברי תורה הנקראים או שבאמת מחויבים כל א' וא' לקרות רק שהקורא מוציא אותם בקריאתו.

והנה לפי המבואר בב"ק דעיקר התקנה היתה שכיון שהלכו ג' ימים בלא תורה נלאו כו'... עיקר מצות קריאת התורה הוא אך לקיים מצות ת"ת... לענין התקנה שלא יהיו ג' ימים בלי לימוד תורה וודאי דדי בזה בשמיעה וידיעת דברי התורה ששומע.

תקנת משה רבינו היתה מיד אחרי קריעת ים סוף, ועניינה היה לימוד תורה, והתם לא היה ספר תורה שיקראו בו, ולכן נ"ל שהתקנה היתה לשמוע קול תורה, ולא לקרוא בתורה. כלומר תקנת קריאה בתורה אינה דומה לקריאת מגילה או תקיעת שופר שהיא חובת כל יחיד והשלוח ציבור מוציא את כולם ע"י שומע כעונה, אלא שהמצוה היא לשמוע תורה.

ויש לסייע למהלך זה מלשון **הרמב"ם** (ריש פרק יב מהלכות תפילה):

משה רבינו תיקן להם לישראל שיהו קורין בתורה ברבים בשבת ובשני ובחמישי בשחרית כדי שלא ישחו שלשה ימים בלא שמיעת תורה...

ומבואר שהתקנה לא היתה חיוב קריאה של כל אחד, אלא חיוב שמיעה בלבד.

וכ"כ **הרא"ש** (ברכות ז, כ):

כל שאינו מחויב בדבר אינו מוציא אחרים ידי חובתו, והא דסלקי קטן ואשה דליתנהו בתלמוד תורה למנין שבעה, משום **דס"ת לשמיעה קאי** וברכה אינה לבטלה דלא מברכים אקב"ו על דברי תורה אלא אשר בחר בנו.

קטן מוציא בקריאת התורה כיון שהמצוה היא לשמוע והרי שמע, ואין המצוה לקרוא שיצטרכו דיני שליחות ובר חיובא.

ואם תאמר דבעינן תורה של בר חיובא, כשם שצריך תקיעת שופר של בר חיובא, יש ליישב כדברי **המאירי** (מגילה כד.):

קטן קורא בתורה שאין הכוונה אלא להשמיע לעם ואין זו מצוה גמורה כשאר מצות שנאמר בה כל שאינו מחויב וכו' ואף על פי שהוא מברך, הרי מ"מ יש לו שייכות בתלמוד תורה עד שאחרים מצווין ללמדו.

קטן שייך בלימוד תורה, וכאשר קורא תורה ודאי שהשומע לומד תורה, ולכן נחשב תורה של בר חיובא ויוצאים בה השומעים.

4. חובת היחיד או הציבור

כתב השולחן ערוך (קמו, ב) :

כיון שהתחיל הקורא לקרות בס"ת, אסור לספר אפי' בד"ת, אפי' בין גברא לגברא, ואפי' השלים הפרשה.

ויש מתירים לגרוס (פי' ללמוד) בלחש, וי"א שאם יש י' דצייתי לס"ת, מותר לספר בד"ת (ב"י בשם מהר"א).

ולקרות שנים מקרא ואחד תרגום בשעת קריאת התורה, שרי. וכל זה אינו ענין לפרשת זכור ופרשת פרה שהם בעשרה מדאורייתא, שצריך לכיין ולשומעם מפי הקורא. והנכון שבכל הפרשיות ראוי למדקדק בדבריו לכיין דעתו ולשומעם מפי הקורא.

רק קריאת פרה וזכור יש חובה על כל יחיד להקשיב, אבל בקריאת התורה רגילה יכול לקרוא שמו"ת ויש שמתירין ללמוד בשקט גם דברים אחרים.

ותמה על כך **בביאור הלכה** :

ויש מתירים לגרוס בלחש - שיטה זו היא שיטת התוספות והרא"ש. אמנם באמת שיטה זו תמוה לכאורה מאד דמאי מהני שיגרוס בלחש שלא יבטל שארי השומעים, **מ"מ גם הוא מצווה לשמוע קה"ת** ואם ילמוד את למודו לא יתן לבו לשמוע מה שקורא הקורא ואפילו אם יש עשרה דצייתי מאי מהני לגבי דידיה הא על כל איש ואיש מוטל החיוב דתקנת עזרא?

תקנת עזרא מוטלת על כל יחיד להקשיב לקריאת התורה, וכיצד יסיח דעתו ויעסוק בתורה אחרת בשעת הקריאה?

אכן נראה דבדיוק בנקודה זו חלק השו"ע וסבר שתקנת קריאת התורה איננה חובת היחיד אלא חובת הציבור, חובה שתהיה התורה נקראת בפרהסיא כל ג' ימים, אך ליחיד אין חובה להקשיב, וסגי בכך שידאג שתתקיים הקראה ציבורית של תורה.

ואכן מצאנו שמחלקו גאוני זמנינו בדבר :

האגרות משה (או"ח ח"ד, סימנים כג, מ) כתב :

בדבר קריאת התורה ודאי שצריך כל אדם לשמוע כל הקריאה שלא יחסר לו אף תיבה אחת שלא שמע, ובדיעבד אם חסר תיבה אחת, אם הקריאה הוא בשני וחמישי... אם שמע ג"פ שלימים יצא. אבל בקריאת הפרשה דשבת... איכא חיוב על כל אחד לשמוע כל התורה במשך השנה משבת בראשית עד שמחת תורה, ואף שהם דברים פשוטים וברורים לא ידועים להרבה אינשי.

ל'י משה היה פשוט שחובת כל יחיד ויחיד לשמוע את כל הקריאה, ואם החסיר דינו כבעל קורא שהחסיר, ולשיטתו אכן מובן שקטן לא יכול להוציא את הרבים ידי חובתם.

אבל דבריו אינם פשוטים כלל, ורוב האחרונים חלקו עליו, וכ"כ **הציץ אליעזר** (חלק יח סימן ה) :

יחיד שלא דקדק לשמוע קרה"ת מראש ועד סוף... אם דינו כמו בעל הקורא... לחזור ולקורא?

תשובה : לדעתי פשוט הדבר שאיננו מחויב בכך, דקריאת התורה... היא רק חובת ציבור, ורק על יחיד מוטלת חובה ומצוה שיראה שיתקיים מצות הציבור, ולכן כל שנתקיימה המצות - ציבור, ועשרה שמעו את הקריאה... איננו מחויב לחזור...

קריאת התורה ע"י קטן

לא היתה תקנת נביאים לכל יחיד ויחיד שיקרא או ישמע קריאת ס"ת, אלא שיקראו בשבת ויו"ט סדרן של יום, וכל שיקראו בציבור סדרו של יום אף אם יחידים לא שמעו נתקיים תקנתם, והחיוב שהטילו לכל יחיד ויחיד הוא מ"ש רז"ל שחייב אדם להשלים פרשיותיו עם הציבור שמו"ת. ויש סיוע לזה... התירו לצאת בין גברא לגברא דאיכא י' ששומעין קס"ת.

'קצירת האומר'

קריאת התורה בשבת ובשני וחמישי נוסדה ע"י משה רבינו, ואח"כ התווספה לה צורה של ג' עולים ועשרה פסוקים ע"י עזרא הסופר.

במשנה ובגמרא מפורש שקטן ואשה עולים לתורה, ופשטות הדברים שקטן כשר לתקנת קריאת התורה, אך יש ראשונים שדייקו מלשון הברייתא 'קטן עולה למנין ז' שאין קטן מצטרף אלא בשבת שיש בה ז' עולים אך לא ביום חול שיש בו רק ג' עולים או שכלל אינו עולה אלא למפטיר לאחר ז' העולים.

הרמב"ם, השו"ע והרמ"א סתמו שקטן עולה ללא הגבלה, אבל המג"א כתב שקטן לא עולה למנין שלושה ואינו יכול להיות בעל קורא. הפמ"ג פקפק על דברי המג"א והקל בשעת הדחק לתת לקטן לקרוא, והו"ד במשנ"ב.

במקרה שארעה טעות וקטן קבע את עלייתו לתורה ימים ספורים לפני הבר מצוה כתב הגר"ע יוסף הקל כדברי רוב הראשונים והאחרונים ולתת לו לעלות.

יסוד הסוגיא תלוי בשאלה כיצד קטן שאינו בר חיובא יכול לקרוא ולקיים את תקנת משה ועזרא. המשנ"ב למד שקטן צריך להוציא את הרבים בקריאתו ודבר זה צ"ע, ולכן נטה לדברי המג"א שקטן לא עולה ולא קורא.

אכן, יתכן לחלק דשאני קריאת התורה שקטן שייך בה טפי, שהרי הצטוינו ושנתם לבניך, או שחיוב קריאת התורה שונה משאר חיובים המוטלים על הגברא דקריאת התורה היא תקנה על הציבור לשמוע קול תורה, ולא חובת יחיד גמורה לקרוא, ולכן בכה"ג כשר גם קטן להשמיע קול תורה.